

Dos campos semánticos desiguales: *lo guapo* y *lo xostrón*

ARMANDO MURIAS IBIAS

Con esti títulu quier facese ver que na llingua asturiana hai un tratamientu diferenciáu en cantidá pa tolo rellacionao colu positivo (*lo guapo*) y lo negatiu (*lo xostrón*) referíu a la xente.

En primer llugar hai qu'apuntar qu'esti nun ye un trabayu de campu, sinón que se basa nel vocabulariu del *Diccionariu de la Llingua Asturiana*, publicáu nel añu 2000 pola Academia de la Llingua Asturiana. En segundu llugar, ha destacase que toles pallabres citaes refiérense a persones.

L'abondanza de pallabres sinónimes (sustantivos, axetivos y verbos) que componen un determináu campu semánticu dexa ver bien a les clares la bayura léxica d'una llingua, nesti casu de la llingua asturiana.

* * *

I. EL BON ASPEUTU FÍSICU

Hai un campu semánticu, el referíu al aspeutu físicu, formáu por pallabres que se refieren al *bon aspeutu d'una persona*, con dieciocho términos: *acionáu, agraciáu, atotáu, curiosu, churru, confechu, cromu, curru, esgorolláu, fachendosu, frescachón, galán, garapoleru, guapu, llucíu, prestosu, revilveru, tresnáu*.

Un grupu léxicu dientro d'esti campu fai referencia a la guapura y discreción, formáu por trece pallabres: *catrín, elegante, enseñoráu, enseñoritáu, entraxáu, entraxetáu, fermosu, finu, formosu, guapu, rellambíu, saláu, como una xana (muyer)*.

Hai una esbilla de siete pallabres pa nomar la persona que tien un cuerpu grande: *maizón, mayolón, mazaruecu, nenarriu (neñu), nenarru (neñu), xigante, xigantescu*.

Otra de venticinco pallabres pa nomar a la persona trabada, de cuerpu grande y fuerte: *cermeñu, em-*

potronáu (y *brutu*), *escachapiedres*, *escolforiáu*, *forníu*, *grandullón*, *homecón*, *moroyu*, *mozarriu* (*mozu*), *mozarru* (*mozu*), *neñarriu* (*neñu*), *neñarru* (*neñu*), *parráu*, *peñacón*, *poste*, *rebolludu*, *reforzáu*, *remelgu*, *como un roble*, *como un tanque*, *trabáu*, *trapudu*, *xabatu*, *como un xatu*, *zumbáu*.

Una pa referise a la muyer alta y fuerte: *el muyerón*.

Una pa la persona trabada pero de caráuter aneñáu: *cimarrón*.

Una pal que tien la carne duro: *mazucu*.

II. EL MAL ASPEUTU FÍSICU

Enfrente, ta'l campu semánticu del *mal aspeutu físicu* con dalgunes pallabres más, venticuatro: *afe-soriáu*, *aldubriu*, *caramocu*, *carantueñu*, *tar como una cataplasma*, *ciscáu*, *collugón* (y *mal tratu*), *embruñáu* (y *tratu pocu prestosu*), *escarabuxáu*, *eschumiciáu*, *esfaricáu*, *esgurripiáu* (*por tar malu*), *llongón*, *maciu*, *malencaráu*, *mocu*, *pelurciu* (y *despeñáu*), *piltrafa*, *piltrafu*, *pitiminí*, *vexigu*, *vieyancu* (*por vieyu*), *vieyarrón* (*por vieyu*), *vieyu* (*por vieyu*).

Una esbilla de pallabres fórmase alreduer de lo feo, con diecisiete términos: *cocu*, *cuélebre*, *demoniu*, *descastráu*, *escuerciu*, *esperteyu*, *felpeyu*, *feosu*, *ferrón*, *ferrote*, *feu*, *féxole* (y *baxu un mozu*), *molondroñu*, *papiellu* (y *tontu*), *sostranón*, *tolluezu*, *trobiecu*.

Otru grupu noma al que tien dalgún defeutu físicu na constitución, con diecisiete pallabres: *baldáu*, *contrafechu*, *esbaldronar*, *escazáu*, *esparigoláu*, *herniáu*, *inválidu*, *malatorizáu*, *malfechu*, *mancorniáu*, *panarru* (y *pequeñu*), *paralíticu*, *pastramada*, *patudu*, *renoyu* (y *pequeñu* y *poco proporcionáu*), *toriáu*, *xirengu*.

Pero esta llingua, que ye mui fina, descubre tolos defeutos físicos, que pa otres llingües tán mui escondíos. O si non, díganme si'l francés, castellanu y otres llingües tienen diecinueve pallabres pa nomar al que tien chepa: *abangáu*, *agobetáu*, *agobináu*, *agorrumbáu*, *axorobáu*, *chepu*, *chepudu*, *corcováu*, *entumbú*, *gayumbu*, *gorrumbiellu*, *gorrumbín*, *gorrumbu*, *gorrumbudu*, *xepu*, *xepudu*, *xibosu*, *zumbáu*, *zumbu*. Seis pa la chepa: *colluba*, *corcova*, *gorrumba*, *xepa*, *xiba*, *zumba*. Y tovía queden-y tres más pa nomar al que ta criando chepa: *agorrumbar*, *axepar*, *zumbar*.

Pero nun se queda ehí la bayura léxica. Tien nueve pa nomar al que tien pelleyu colgando del pescuezu, al que tien papu: *gargantudu*, *gargosu*, *gorxudu*, *papelludu*, *papiegu*, *papón*, *papoxu*, *papuchón*, *papudu*. Dos pa nomar al que tien el pescuezu curtiu: *engaramáu*, *papoxu*. Tres pal que lu tien llargu y flacu: *esgañáu*, *esgañotáu*, *gansu*.

Cuatro pal que tien engurries: *engurriáu*, *nasu*, *reveyecu*, *reveyú*. Tres pal que tien munches verrugues: *verrugosu*, *verругu*, *verruguientu*. Una pal que tien callos na piel: *callosu*.

Once pal que nun ve o ve mal: *acegaracháu*, *burriciegu*, *cegaratu*, *cagaritu*, *cégaru*, *cegarutu*, *ce-gatañu*, *cegatu*, *ciegu*, *escegatañáu*, *zutrón*. Una pal que-y falta un güeyu: *tuertu*. Dos pal que se vuelve cegatu: *acegaráu*, *acegaratáu*. Ventiocho pal que tien un defeutu na vista que fai que los güeyos nun miren na mesma direición: *belesu*, *biesgu*, *biliesgu*, *billesgu*, *birlongu*, *birocu*, *birón*, *birtueyu*, *biruelu*,

biscu, bisgu, bisgüeyu, bizcu, chisgu, contrapuntiáu, foscu, guindón, llisgu, miracielos, riesgu, torgáu, torniáu, trusgu, viesgu, a la virolé, a la virola, virolu, zarramicáu. Cinco pal que chisga muncho'l güeyu: *cisgón, xarramicar, zarramicar, zarramicu, zarrapicu.* Una pal que tien mui sacáu pa fuera un güeyu: *esquitón.* Dos pal que tien el güeyu pequeñu y metíu pa dentro: *zarramicu, zarrapicu.* Una pal que tien los güeyos burllonos: *engruñú.* Dos pal qu'usa gafes con cristales gordos: *de culu (de) botella, de culu (de) vasu.* Y dos pal que tien un enteceyu qu'atapa los güeyos: *enteceyudu, sobreceyudu.*

Pero nun termina ehí la descripción de los defectos humanos. Hai siete pallabres pa referise al que nun oye o nun oye bien: *mocu, sordu, como una tapia, tapín, como una teya, como una topinera, xordu.*

Cincuenta y siete términos pa nomar al que tien muncha carne, muncha grasa, al gordu: *cebollón, cebollu, cebón, cuadráu, cutralón, cutrón, empobináu (y poco áxil), enllenu de sebu, ensebáu, fariñón, fofu, fondón, fongón, fongosu, fonil, como un fotre, gordinflón, gordinflu, gordosu, gordu, goroyu, como una macona, mantegón, mazorgu, mecú, mermeyu, momu, morcellón, morciellu, mostrencu, nidíu (y bon aspeutu), pancholetu (y tranquilu), pandorga (muyer y de mal aspeutu), pandorgón, papoxu (y blancu y de bon aspeutu), potaxón, rechonchu, regalludu, regordetu, rolliz, rollizu, rollón, roscoyudu, como un tabasu, talludu, tener bones carnes, toronchu, tronchu, trozudu (neñu), como un trubiecu, como un truchu, como un turullu, vaca, zambuyu, zampabollos, zamploñón, zamploñu.*

Pero que nun piensen los flacos que se llibren porque la llingua asturiana tien sesenta y tres pallabres pa referise a los flacos: *cadarma, cadiellu, caxines, cenciellu, cigüeñu (coles pates llargues), delgáu, encoyú (y arrugáu), enflacáu, enflaquecú, esbarrigáu, esbilláu, esbirú, esbirriáu, escallasnáu, escarabayudu, escaramelláu (y cara afilada), escarmientu, esculibieltu, esflaquecú, esmelgáu, esmelláu, esmeruxáu, esmesáu, esmexurriáu, esmirriáu, esmirriu, esnarniáu, esperbilláu, esperíu, esqueléticu, esqueletu, esquifu, esquilfu, esquixilláu, estraguayu, flaque, flauteru, galga, güesudu, llambrixa, llancón (y piernes llargues), como una llombriga, como una llombriz, como un merucu, pasáu, pasú, como la muerte pelada, como una sardina arenque, secañón, secañosu, sostrín, tablizu, triplu, xareyu, como una xaronca (y pálido), xiblata, xiblatu, xiblín, xiblu, xiglar, xilindrín, xinclín, xipleru, zangurriu*

Y lo que ye peor, tien noventa y dos pa nomar al poco medráu: *alforxu, amerucáu, analíu, atexigáu, boronchu, cascariu, cogumezu, cuspez, cuspazu, cutupiellu, embelecu, encanixáu, encanixú, enfollécáu, engorfanáu, engurrináu, enrebenxináu, entrequedente, enxencáu, enxencle, escarzueyu, escuchimízáu, escudelleráu, esculumizáu, esfamiáu, esglamiáu, esgliñáu, esgomitáu, esguitayáu, esguitu (neñu), esllaváu, esmirriáu, esperexiláu, espíritu, como un espirríu, estripáu, esturniáu, esturníu, fallín, fallíu, faragayu, faraguya, faraguyu, farxoletu, flacu, como un furabollos, glamia, gorbizu (neñu), gurriatu, homiquín, merucu, mexacán, micu, miriguyu, mirriu, miruéndanu (neñu), mizolada, murmiellu (rapaz), nenaxu (neñu), neñarriu (neñu), pachicón, paquetín, peludu, piescu, pioyu, quispu, raitán (neñu), rampián, rancoyu, ranfeñu, raniellu, raposu, rebeyudu (y feu), rebisnu, reciellu (neñu), refugu (neñu), rinoriu, rucayu, ruin, ruindá, ruinera, ruinura, ruinzán, rumiyu, salváu, nun tener (nin) media hostia, trampalandrán, trasaldú, xaguazu, xiblón (neñu), xineru, zarrioso.*

Venticinco pallabres pal que tien poca estatura: *baxu, estrapalláu, gachu, garibaldi, melandru, moñecu, muñón, nanu, ñarru, patallu, patán, pataricu (y bona andadura), patarru (y cuerpu mal proporcionáu), payarín, pote, pote y potín, rampletu, rebaxuelu, repicotiáu (y presumíu), retacu, rustión (y vieyu y encoyú), zaparrastrón, zaparrastrousu, zaparrastru, zaramocu,*

Cuarenta y seis pal que non solo ye baxu sinón tamién gordu, anchu: *achaparráu, achapláu, achaplazáu, agazapáu, bandurru, boroñeque, boroñón, boroñu, botía, cachigordu, cachiporru, champlón, chaparrete, chaparretu, chaparru, chaplón, chopu, colliñu (neñu), collopu, coturuyu, forquetu, gaza-piegu, godoyu (neñu), llaspardu, mancorniu, nasu, patacu, pedroyu, polliscu, porretu, redrueyu, regodón, repolludu, retotanudu, retrepáu, retrepu, roboriu, taforru (rapaz), tamangu, tambochu, tapón, tapoxu, tarabucu, tarambullu, tarrón, zambombu,*

Y ocho más pal que tien un banduyu escomunal: *barrigán, barrigón, barrigudu, faniegu, banduyu, panzorgu, panzudu, ventrudu.*

Y tovía-y queda una pal que ye baxu y tien la cintura poco marcada: *embotáu.*

Tampoco se llibren los altos porque hai cuarenta y tres pa nomar al altu y esgalicháu: *abascáu, anguiláu, anguileru, bárganu, basalarte, bigardu, bigardiu, bisarma, bisarmu, cancellón, cángalu, cimblayón* ('altu, delgáu, y que dobla p'altre al andar'), *cimblayu, cingallón, esbangáu, escaxabiláu, escomanáu, escuelláu, esgalgáu, esgalicháu, esgamayáu, esgamiáu, esgarbáu, esguil, esguiláu, esguilu, esguirón, esmanganiáu, esmilgáu, gamayu, garamayu, garamitón, guitón, llabascu, llabasqueru, moescón, peringayu, pichangu, pitón, verdial, verdiasca, xabetu, zangarriu.*

Y ventiocho pal altu y flacu: *escañicáu, escandanáu, espigardu, espigarriu, espigarzu, espigáu, espilongueru, espingardu, esquixáu, estalagáu, estantigua, llangariyu, llargaritu, llargavaines, llargorru, llargueru, llarguetu, llarguiletu, palitroque, pendón, pigarción, pigarcu, taramingón, vara, varal, vergayu, xirigatu, xirigote.*

Nun terminen ehí les desgracies, porque hai tres pal que tien la cabeza grande: *aporretáu, cabezón, pepona* (y *gorda una muyer*). Tres pal que la tien descubierta: *calvu, espelocháu, pelón.*

Y hai venticinco pal que tien el pelo revuelto: *despeñáu, escarmenáu, escolmenáu, escolmelláu, esgreñáu, esguedeyáu, esllurbizáu, esllurigáu, esllurigón, esmelenáu, esmelonáu, esmelotiáu, esmeluxáu, espaxaráu, espaxaretáu, espaxariáu, espelurciáu, espelurciu, greñudu, guedeyosu, llanáu, llanizu, llarizón, meloxu, pelosu.*

Hai una pal que tien les oreyes echaes p'atrás: *musgu*. Dos pal que tien la oreya separada de la cara: *estorneyáu, palmeru*. Una pal d'oreyes gaches: *parrón*. Dos pal d'oreyes grandes: *oreyón, oreyudu.*

Hai dos pal que tien munchu culu: *culón, nalguetu*. Y cuatro pal que nun tien culera: *esculáu, esculeráu, resellón, tresculáu.*

Tamién hai una pa quien les tetes grandes: *tetudu*, o pequeños: *llabincu.*

Colos defeutos de la boca y del focicu tamién afina muncho la llingua asturiana: Una pal que tien la cara redonda: *estartanáu*. Una pal que la tien afilada: *espurrú*. Cuatro pal que la tien ancha: *bofetudu, carantoyón, caretudu, parrón*. Dos pal que tien el focicu grande: *focicón, focicudu*. Y dos pal que tien la cara ruina: *esgamiáu, esquexaláu*. Una pa nomar al que tien la boca grande: *bocudu*. Una pal que tien los carriellos grandes: *carrelludu*. Una pal que tien el cazu mui sacáu: *esnelláu*. Tres pal que tien el llabiu d'arriba partíu: *moquinete, mozcáu, mozquetu*. Una pal que tien el llabiu superior mui levantáu y

qu'enseña los dientes: *rufu*. Dos pal del llabiu d'abaxo mui abultáu: *belfu*, *melfu*. Una pal que tien el dentame completu: *zarráu*. Seis pal que nun tien dientes: *desdentáu*, *es melláu*, *escaniláu*, *esdentáu*, *es melláu*, *mellosu*. Dos pal que tien los dientes grandes: *dentón*, *dentudu*. Y una pal que tien los dientes d'arriba sacaos p'afuera: *picón*.

Pue escoyese ente ocho pa nomar al que tien la nariz grande: *arigón*, *narigón*, *narigudu*, *narizón*, *narizudu*, *picatueltu* (y *afilada*), *picatuertu* (y *afilada*), *picatueru* (y *afilada*). Una pal que tien la nariz cola punta p'arriba: *empicaxáu*. Y dos pal que tien la nariz o'l focicu arredondiáu y poco saliente: *nachu*, *tatu*.

La rellación tampoco ta mui equilibrada coles piernes. Hai cinco positives, pal que camina bien, de-rechu: *envaráu*, *pulú*, *tener bones canielles*, *tiestu*, *tiesu*.

Y noventa y una na parte negativa, cinco pal que tien les piernes llargues y flaques: *esgalguizáu*, *patillargu*, *piernillargu*, *zancabellón*, *zancayón*. Dos pal que tien les piernes curties: *patarru*, *paticurtiu*. Dos pal que tien la planta del pie plana: *palmesu*, *palmón*. Siete pal que tien la pierna coxa, o ta ensin pierna: *chungu*, *ranganu*, *rangu*, *rengu*, *rengueta*, *renguión*, *renguitu*. Nueve pal qu'anda colos pies o les piernes torcíos: *cachán*, *cachicón*, *caicón*, *patarru*, *segar*, *toriáu*, *torniáu*, *zambriu*, *zopu*. Venticuatro pal qu'anda coles piernes abiertes (con abundanza del archifonema /R/): *carcaxu*, *carrancu*, *carranquete*, *carranquetu*, *curciu*, *dágaru*, *enarcáu* (en *arcu*), *escarabiáu*, *escarrancáu*, *esparnáu*, *esparrabánáu*, *esparráu*, *espatarricáu*, *narquiáu*, *parragués*, *parraguesu*, *parrancu*, *parranquetu*, *parretu*, *patarródallu*, *patexu*, *paticurciu*, *patiellu*, *reforcáu*. Dos pal qu'anda echáu p'alantre: *cimblayón* (y *altu*), *torgadón*. Ventitres pal que coxica: *coxicón*, *coxu*, *escadriláu*, *escalipotráu*, *esparigoláu*, *esperniquebráu*, *pata*, *pataclenca*, *pataletu*, *patán*, *patarranga*, *paticoxu*, *queisón* (occ.), *rancoxu*, *rengu*, *dar la renga*, *rengueta*, *renguión*, *renguitu*, *sopiar*, *dar la trancada*, *trancu*, *triyón*. Dos pal que coxica dando pasos llargos: *coxilitrancu*, *coxitrancu*. Y quince pal que zarapica al andar: *pátaru*, *patosu*, *patoviellu*, *patoxu*, *tartamiellu*, *torombicar*, *tracamundiar*, *tracamundiu*, *tracamundiador*, *tracamundieru*, *trompicar*, *zalapastrón*, *zanquiar*, *zaramiellar*, *zopu*.

Siguiendo coles miserias humanes, la nuesa llingua tien dos pallabres pa nomar al que tien namái un testículu o ta ensin los dos: *rancoyu*, *capáu*.

Dos pal que tien un costazu más altu qu'otru: *costaciegu*, *tenllu*.

Tres pal que tus muncho: *ciflar*, *ciflonientu*, *tusidor*.

Dos pal que-y abulten muncho les venes: *sangrín*, *venosu*.

Y siete pal que se val meyor de la mano izquierda: *maniegu*, *maniellu*, *manzordu*, *manzorgu*, *resgata*, *zurdiellu*, *zurdu*.

Amás, hai que sumar más pallabres favoratibles al rasgu negativu. El que güel mal (con doce términos): *cheirar*, *cheirientu*, *cheirón*, *acalafrar*, *ta qu'atavienta*, *feder*, *fedésticu*, *fedientu*, *fediondu*, *fedión digu*, *fedorientu*, *que tira p'atrás*.

En total, esti campu semánticu dixébrase con setenta y un pallabres pa lo positivo y setecientos trenta

y una pa lo negativo, un 1.029,58 % más. O lo que ye lo mesmo, el rasgu positivu representa el 8,85 % del conxuntu d'esti campu semánticu.

III. EL LLINGUAXE

N'otru campu, nel campu semánticu del *llinguaxe*, nel llau positivu hai seis pallabres pal que fala con educación: *bienfaláu, enseñáu, redichu, rellambú, templáu, xentil*. Y dos pal que fala con gracia y facilidad: *dicidor, sanixuela*.

Pero enfrente hai ocho pa nomar al que nun fala: *callandín, calláu, momu, mudu, secañosu* (y *mal cáuter*), *sele, selín, seliquín*.

Y cientu ventiuna pal que fala munchu y de siguío, ensin pensar les coses, onde predomina'l fonema /tʃ/ y tamién les articulaciones líquides llaterales: *atropabarru, aturullar, bilorderu, bilordiar, bilordieru, bocaces, bocalán, bocalón, bocarrota, bocayón, broces, cascante, cascanueces, cascar, cencerra, cencerriar, chafarderu, charlán, charlanteru, charlatán, charlatu, charramplán, charramplar, charrampleru, charrampliar, charramplín, charrán, charrapetán, charrapetu, charrapiar, charrapleru, charrapletán, charrapletiar, charrapletu, charramplinar, charrar, dar a la chicolatera, chicolatiar, chipilichápila, chiplateru, chipletar, chipleteru, chipletiar, chiribitiar, la cítula, la cócora, conxustón, cotorra, cotorreru, cotorru, enchouchar, esbarriar, esbarrión, esfalanciar, esgueberáu, esplayar, estarabicar, estartaguerar, falagán, falambaldre, farragaya, fervollón, dar (a) la llampereta, dar la llanzadoria, llavaces, llinguallarga, llinguaxeru, llinguateru, llinguaxeru, loru, paliqueru, paliquiar, palicar, pamplineru, pandorga (muyer), parllambaldre, parllatán, parllateru, parlleru, parllotar, parlloteru, parllotiar, pascaxu, pebilleru, dar la pepla, peploxeru, dar la plepa, quicu, raza que raza, retolicar, retolicón, sestaferiar, sestaferieru, sestaferión, dar la talandoria, dar la talaya, tandorión, dar la tángana, tarabica, tarabicu, dar la tarabica, tarabiella, tocar la taragüela, tartagueru, nun tener veta, tener el molín picáu, tracalexar, trapelar, trebolgar, trebolgón, verboliar, voceru, xipleru, xolderu, xoldiegu, xorderu, xordiegu, xordieru, xordón, zabarceru, zaramiellar*.

Tovía queden otros sesenta y un pa referise al que fala mal repitiendo dalgún soníu, onde predominen los fonemes /t/, /f/ y /x/ y /t/: *afarfullar, afervollar, aforfugar, aforfugón, aforfugador, empapiellar, atartamellar, atartayar, babizcar, babizcón, corcullu, empapizar, empapizón, engaramase la llingua, entarabucar, escuenciar, escuerciu, fánfanu, farfulleru, farfulles, farfullón, gorgutar, gorgutiar, gorgutir, mazcatu, mazcayu, mazcón, papizar, papizón, talexu, tarabellar, tarabellón, taramellar, tartabeyar, tartabeyu, tartalexar, tartalexu, tartaxear, tartayar, tartayu, tartexar, tartexu, tatabeyu, tataramellar, tatarexar, tatarexu, tatexar, tatu, trabucar, truquiar, tener la veta, vetu, tracamundia, tracamundiari, tracamundieru, tracamundiu, zarabetiar, zarabetu, zarzameallar, zazu*.

Hai otre trece pal que fala malamente: *abarullar, abaruyar, chapurrar, chapurriar, chapurriador, esbalastrar, insultón, mal faláu, tambarón, tambascu, tener un bocarón, tener una boca de fueu, tener (una) boca d'infiernu*. Y dieciséis pal que fala dando voces (col sufixu *-ón*): *botarón, llocarón, penaderu, penarón, sardineru, toberón, turulleru, turullón, verduleru* (y *bilorderu* y *descaráu*), *vocerón, voceru, vociar, vocinglón, vocexar, vocinglar, vocingleru*,

En total, ocho pallabres pal trazu positivu (un 3,52%) frente a les doscientos diecinueve pal rasgu negativu (96,48%).

IV. LA ROPA Y LA PRESENCIA

Otru campu semánticu refierse a la ropa y al xeitu que tien daquién d'amosase a la vista. Al que ta mui puestu, mui arregláu podemos nomalu con once pallabres: *peripuestu, pulúu, rellocáu, repolicháu, repoliquiar, repoliscu, repolitar, repuliquiar, respingueru, de ringorrangu, traxeáu.*

Mui poques frente a les cientu ochenta y ocho que componen el grupu de términos que nomen al poco curiosu, al *desdexáu*, al que tien mala pinta: *abarqueru, adán, adefexu, tar afardeláu, afaxilostáu, andoyu, andrayáu, balandrán, balduernu, barragán, bartolu, bastrullón, bastrullu, bastu, bazcayu, boldregu, bordión, boldrón, braguetu, chafarón, chafarote, chanfla, chanfulla, cutrala (solo muyeres, como una vaca vieya), cutralón, degaxáu, desalliñáu, desanastráu, desastráu, desastrosu, desdexáu, desgaxáu, desmangáu, dexaragáu, dexastráu, dexáu, entamanáu, enxostrar, enzalagáu, esbanastráu, esbragetáu, esbraqueteráu, escueyaráu, esfachetáu, esfaligaxáu, esfaragayáu, esfarxoláu, esfarxoletáu, esfarramandáu, esfarramotáu, esfarrapáu, esfarrapetáu, esfarxoletáu, esfaxazáu, esfaxoletáu, esfelecháu, esfilandraxáu, esfixolestráu, esfringoláu, esfringolexáu, esgalmelláu, esgarrapatáu, esgarrapáu, esgazaperáu, esguelmeyón, esllandráu, esmanganiáu, esmelandráu, espantaxu, espantaya, espantayu, espantoxu, espantuxu, espantuyu, espendexáu, estórdigu, estraperáu, eszalampurniáu, eszarabatanáu, eszarabatiáu, eszarampelláu, eszarapayáu, faldiellu, fandoscu, fanfoina, fañagüetón, fañagüetu, farangayón, farangayu, fardel, fariu, farraperu, farrapes, farrapientu, farullón, farxoleta, farxoletu, farxolu, faxilostu, fayuelu, felechón, felpeyón, felpeyu, feltrón, fesorión, franxón, fríngole, fringote, frisuelu, galdrapu, gochapu, gomía, guedeya, homecón, llascu, llidriente, llurbizu, mafañáu, magayón, malcuriosu, mandrángoles, maquilón, maraxa, margüetu, marniu, maruetu, matarile, melandreru, melandru, morgañón, moruchu, murgueru, palafustrán, palastra, pandorgu, pascaxu, el pedru (muyer), pelleyón, pelleyu, pendexón, pendexón, pendexu, pendilexu, perreru, putrillu, rastreru, relicariu, rodiella, romillu, sayoletón, sollastre, tambarón, tambascu, tímador, tiñosu, tocineru, tramexu, trapayosu, traperu, tuérganu, turonxu, turullón, xabaz, xafalistrón, xambombu, xixilistrón, xorde, xordón, xostrón, xostrosu, xostru, zafalles, zalampernu, zalapastrosu, zalapastru, zamarru, zangurriu, zapalarrastru, zapalatrón, zapalastru, zarafollón, zarampayáu, zarapayu, zarrapastrón, zarrapastreru, zurrón.*

Amás, hai que sumar otres ocho que nomen al ordinariu, al que nun tien gustu: *acaballáu, charru, mocescón (mozu), ordinariu, paxareru, payotu, payu, rucu,*

Poru, once pallabres con un valor positivu (5,31 %) frente a les ciento noventa y seis (94,68 %) que componen el campu de lo *xostrón*.

Si vimos qu'hai ciento noventa y seis pa nomar al *desdexáu* y al ordinariu, nun tenemos qu'escaecenos que nel llau contrariu ta'l que presume munchu, el que se da muncha importacia, con ciento trenta y cinco pallabres, toes con un valor despeutivu: *allabanciosu, altaneru, altivu, arguyosu, babayu, balagoria, barafusteru, bicuerdu, bufáu, nun caber un arbeyu pel culu, la caramba (solo la muyer), carantoñu, cencerriar, chafandín, chafuláu, chulu, chulería, chuleta, chuliar, cocorocó, coqueru, corrutacu, creyíu, empingorotar, empingorotiar, empitimisáu, empitonar, emponderador, empoyar, encalletar, enchipar, enchipáu, endiosáu, endromáticu, enfrenáu, engaramáu, engríu, enteráu, esbabayón, escachuncáu, escatofía, escotofíu (neñu), fachandín, como'l faisán, falanciosu, fanfarria, fanfarriar, fanfarrón, fanfarroniar, fardar, fardón, fachendosu, farfantón, farfán, faroleru, farol, farolete, faroliar, farolón, farolu, farrucu, fatu, festexeru, flamencu, follón, forfachón, gafu, gallu (de la quintana), garllarín, gallasperu,*

grandón, llamber, tener la faza en Lloriana ('tener mucho'), *mierda, mierdán, mierdu, moceru, molle-cu, otiáu, palafrén, pampolludu, pampuellu, pavu, paxarón, payasu, como un percebe, perexileru, pibardu, pinchu, pinganiellu, pinguita, pinguitu, dase'l pote, preciáu, presumíu, purilu, redichu, refilingáu, rellambíu, rellampiáu, repollu, repolludu, resabiáu, resabíu, resalbíu, resalibáu, rescaldu, respingueru, restalláu, revilveru, sabicañu, sabichegu, sabicheru, sabihondu, sabiu, sabíu, salobre, señoritu, soberbiosu, solobre, tener más tenada que yerba, tener la cresta levantada, tener munchu caramiellu, tiesu, tirar cocu, tirar cuentu, trinchante, troneru, ufanu, vocerón, xándalu, xaspiar, xiblancaldu.*

A les qu'hai que sumar otres cuatro al qu'escueye mucho, dos d'elles al qu'escueye pa comer: *miráu, pipilitosu* (pa comer), *pitangueru* (pa comer), *señoritu*.

Otro campu semánticu desigual ye'l que noma al que tien *axilidá física*, con cuatro pallabres: *áxil, reguileru, reguilete, reguiletu*.

Frente a les cuarenta y siete del torpe, el que nun tien axilidá: *acelemináu, albarderu, albardón, axatáu, bandongón, bandurru, bazunchu, bruscu, brutu, cabestru, cacharulu, cairuezu, celorniu, cencerru, calcuezu, calluezu, carnerón, carramochu, culluberu, esbardu, gadañón, maderu, magüetu* (y grande), *mayolón, mazorcu, mortoriu, mulu, noyón, paleisu* (occ.), *poyotu, pencu, peñacón* (y grande), *tarozu, como una teya, tonxu, torpayín, torpayu, torpe, torpiar, tortombu, trompón, troncón, tronqueru, como un xateru, como un xatu, xuetu, zampón*. Y tovía hai otres dieciocho que nomen al que se vuelve o ta volviéndose torpe: *achochar, achochecer, acibiellar, agabitar, amayucar, atocinar, avieyar, cáncanu, carcamal, carixa, cellencu, empelleyar, engurriapar, engurriar, engurriñar, engurruñar, engurruñir, estromponáu*.

Y falando de torpayos hai que nomar al enfiláu, con trenta y un pallabres, onde predominen los soníos nasales: *tar afandagáu, borrachu, tener una castaña, como un cadexu, calamocanu, calamochanu, calandrín, cancianu, cargáu, tener una carpanta, cocú, tar chispa, chispiu, chispu, chumar* ('beber mucho'), *chumáu, chumón, tar enfiláu, envolantáu, escelebrar, esnugar, filoseres, filoseru, glayeru, mamáu, moña, moñu, pimplar, pimplón, rellumáu, tener el picu caliente, tener un vasu* (de más), frente a dos pal que nun ta borrachu: *serenu, sobriu*. Y otres diecinueve pa la borrachera, pa la mangada, onde predominen tamién los soníos nasales: *borrachera, enfile, escorzaña, mamada, mangada, micaela, la mirla, mona, moña, pítima, tablón, talaina, talanquera, tarrancha, tranca, trancazu, trompa, volante, zuetra*.

Nesti campu la rellación ye favorable otra vegada al rasgu negativu.

V. L'AXILIDÁ MENTAL

Pero eso nun ye nada al llau del campu de l'*axilidá mental*. Por un llau ta'l de la xente llistu, con trenta y cinco pallabres: *saber más qu'un abogáu, aliellu, aligüeñu, atélite, bisarueñu, como una centella, certeru, chispianellu, cucu, espabiláu, espiertu, finu, fistobu, llistu, llumosu, pifarra, rabiláu, rayú, reguileru, reguilete, reguiletu, rescampláu, restallu, revilváu, riscopiscu* (neñu), *riscu* (neñu), *ritoleru, rabu salseru* (neñu), *sollerte, sollertu, vivales, vivarachu, vivu, zamarru*, más otres cuatro pa nomar a los intelixentes: *intelixente, llistu, talentosu, talentu*, y otres tres pa designar los que tienen picardía pa facer les coses: *piraván, picardiosu, ratón* (y pequeñu).

Poca cosa frente a les doscientos seis pallabres que tien la llingua asturiana pa nomar a los tontos, a los poco espabilaos: *abayáu, ababayáu, abobáu, afatáu, bobu, aborricáu, aciriláu, amilorráu, aminguláu, apanfiláu, aparaguáu, apayasáu, apazguatáu, asimpláu, asimplayáu, atatáu, atontáu, atontolináu, azopiláu, tar en babia, babiecu, en babieques, azopiláu, babalán, babarón, babayu, bacín, bobaina, bobaratu, bobarrón, boberes, bocabiertu, boisu, borregu, faltar un branu, cenizu, celín, celemín, cebollu, cebollón, cebollín, cazurru, cepelín, ceporru, como un cepu, cermeñu, cerril, chupar el deu, como una cigoreya, cigoreyu, comiolu, cordobeyu, cuadráu, empanáu, empapanatáu, escotifiáu, esllavayáu, estampiláu, estórdigu, faltosu, faltriqueru, fartucu, farxolu, fatu, fesoriu, furamatos, güevón, maderu, magüetu, maízón, malamán, mamalón, mamayu, mamelucu, maméu, mamón, mampirolu, mangollu, mangurrín, cestu maquila, marcelu, marcolfu, marmióllón, marmotu, marniu, marollu, martuérganu, mastuerzu, mazapilón, mazcán, mazcatu, mazcayu, mazcón, moca, momiolu, mordia, morral, morrón, morugu, mostagán, oveyáu, como una oveya cargada de nieve, como un oveyu, pabardu, pamioca, páñfilu, panguatu, panoyu, papaleisu (occ), paparolu, papón, parrulu, párvolu, pascaxu, pavu, pazguatu, pelleyón, pelleyu, peludu, pescuezu, como un picachón por gordu, pipiolu, pistolón, plasmarote, pollín, presalsu, primu, rocín, rocinariu, romillu, rudu, talabardu, talamurniu, tapín, tarantu, tarascu, tardú, tarolu, tarozu, tatu, tener la cabeza dura (~ vacía), tener un ramu, tolete, tolondru, tomerón, tontaina, tontaniellu, tontarru, tontayu, tontolín, tontolináu, tontoroláu, tontorolu, tontu, toñón, topáu, tordeyu, tórdilu, tordu, torilente, torollu, tortombu, torzal, torzamilón, toscu, tosquilón, como un tostu, tuallu, tucu, turullu, verdugu, xalabarderu, xarol, xarotu, xoru, zalabarderu, zalamatu, zalapusostru, zámbigu, zamblayu, zampaboyos, zamploñu, zampón, zánfanu, zarabayeru, zarabayu, zarampayeru, zarascanu, zaratán, zarramplín, zarráu, zocán, zopencu, zopilón, zopilostón, zopilu, zopu, zoquete, zoquetu, zorollón, zorollu, zorolu, zorobeláu, zote; y tovía tien otres venticuatro pa referise a los que se vuelven más tontos: *abobar, abiorlar, abobecer, afatar, apalambrar, amomiar, apalandriar, apampanar, apamplar, apanfilar, atontar, atontecer, atontolinar, atontonar, atontorolar, atordilar, atortolar, atortolexar, embobar, embobecer, empabusar, empazguatar, fatiar, rellocar*; y otres tres pa los que s'amostrenquen, pa los que se vuelven más animales: *aborregar, aburrar, amostrencar*.*

En total, cuarenta y dos pallabres nel campu positivu (15,27 %), y doscientos trenta y tres nel negativu (84,73 %).

VI. EL XACÍU Y LA RAZÓN

Otru campu rellacionáu colo dicho ye'l del *xacíu*, la razón. Na parte positiva ta'l que ye razonable, sensatu (con dieciocho pallabres): *cabal, cerebral, cuerdu, equilibráu, fidalgu, formal, mantielles, moderáu, modosu, posáu, razonable, reverente, serenu, sensatu, templáu, tranquilu, xuiciosu, xustu*. El que cumple (con tres): *cumplidor, cumplíu, seriu* y el que ye dau a confiar nos demás (con dos): *confíáu, enfotáu*.

Frente a estes ventitrés pallabres tán les ciento dieciocho que nomen al que nun tien chapeta, ensin formalidá, ensin xacíu: *apaxaráu, bárgana, chalan, chambergu, chancla, chanclata (s), chanclatu, chicolateru, chiribí, chirrichampla, chisgarabís, deschapetáu, faldaricu, faldaritu, faldeteru, faldetu, fañagüetu, faramallu, fardel, farullón, faruxes, farxoletu, fiñe, follecu, gaiteru, gansu, llampaniar, llapacán, llapacuán, lláscaru, llixeru, lluribagues, macobéu, mazanillu, mazanu, melandru, como toches moches, mondregu, monigote, morgañón, moscanciu, mosquilón, noriu, pandereteru, panderrotu, panzorgu, pavín, paxareru, paxarón, páxaru, tener la cabeza páxaros, tener la cabeza enllena (de) páxaros, pa-*

yasu, pegaratu, pelanes, pendón, pinguitu, pinta, quincalleru, saltanicos, saltapraos, saltaricu, saltimbanqui, sinsón, sinsustancia, como la talandoria'l molín, talandoriu, talangueru, tambascu, tamborileru, tamboriteru, tánganu, tarabica, tarabicu, tarabiella, tarambaina, tarambán, tarambáu, tarambicu, tarambiecu, tarascu, tarolu, nun tener dos deos de frente, nun tener nada na cabeza, nun tener ónde atar un puñáu, tener la cabeza a páxaros, titiritainu, titiriteru, como toches moches, tolenu, como les torbonaes d'abril, tordeyu, tórdilu, tordu, toribiu, faltar un torniellu, torniscu, tracalexu, trampalandrán, traste, como trocolotró, turullu, vechirigu, xabascu, xalabarderu, xaretu, xerineldu, xiblatu, xilindrín, xirapliegues, xirote, como (un) xo, zalabarderu, zamuergu, zaragatu, zarascanu, zaratán,

Sorprende que se rellacione al que nun tien xacú colos músicos: *gaïteru, tamborileru, tamboriteru, pandereteru*, y con otros artistes, tolos qu'anden per ehí ensin asitiase nun sitiu fixu pa vivir: *payasu, saltimbanqui, titiriteru, quincalleru*.

Y hai otres cincuenta y tres pallabres pa nomar al qu'aporfía nun-y importando si tien o non razón: *aneciar, aporfíáu, burru, calabazu, calaborniu, calabornu, calamón, calamollu, calamayu, caramochu, cazurru, cermeñu, cerril, cerriscu, cueru, emporfíáu, emperráu, empontronáu, encaprichar, focicón, focicudu, llapeñu, matruques, mazaruecu, meigu, morrón, morrudu, neciu, necequiar, neciu, perruñu, pollín, porrín, robecu, rebalbu, robezu, serruchar, testellón, testerón, testeroniar, testeru, testerudu, testón, testoniar, tiesu, tochu, tomar la tarantela, torpe, toscu, tosquilón, tozón, verrugu, zote.*

Un poco más lloñe ta'l llocu (con setenta y ocho pallabres): *abarrenáu, aleva, alfaratar, alfolín, allisáu, allocar, allocáu, alloquecer, alloquentar, alloriáu, amalar, como Antón, como Antona, arbolariu, ardiu, atolondráu, atontecer, atorollar, aventáu, axeráu, n'ayén, como una carraca, chalar, tar como una chiva, como una chota, chochu, chova, dislocáu, enayenar, enlloquecer, entabanáu, escelebrar, esgonciáu, esmanáu, espendoláu, como una garfiella, llocu, lloquiar, lloriar, lloriu, llunáticu, lluneru, lluniegu, como una madreña, como una maniega, manteguero, rabilar, rabiláu, rellocar, rellumáu, tambascu, taranciu, como una teca / teya, mal de la teyera, tocáu del ala, tolexu, tollapón, tollu, tolondru, torollu, tresbandáu, trestocáu, trestornar, tresvanáu, tresvoler, tresvolicar, turulatu, venar, venáu, voláu, xarelu, xipleru, xuan, xuan y mediu, xuanera, zumbáu.*

Y entemedies alcuéntrase'l qu'estorba, el que fai que se pierda la tranquilidad y la paciencia, el que cafía y repuna (con ciento cuarenta y siete pallabres): *abeyón, acaciar, acarambelar, achicharrar, acorviar, afecar, afocicar, agüerar, agüevu, amastragar, amolar, aperriar, arrayar, arrefundir, arventar, atucar, atufar, aturullar, babosu, cabrear, cafiacu, cafiante, cafiar, caganciu, cagarruta, calcalapina, calcón, cancelleru, candorriu, cansar, caraxudes (y vieyu), cellergar, cellergón, cheirar, chinchar, coña, dar en focicu (a daquién), embalar, embalogosu, empalagar, empalagosu, empuste (y ranciu), encabronar, encantonáu, encapotar, encarabixar, encarruscar, encocorar, encoraxar, encornar, encornetar, enfadar, enfurruñar, engallifar, enguarrioso, enrabiar, enrabinar, enraxonar, entafuñar, entafurriar, entrecadenciosu, entruuechu, envillanar, enzoritar, enzucar, escornexar, escornexón, espantuyu, estorniar, fadiar, fadión, fadiu, fadiosu, fariellón, fartucar, fastidiar, fastidiosu, ferrote, incordiosu, incordiar, llandrión, llixar, lloru, mexacán, mexón, mierda, mierdán, mierdu, molestu, moscardón, moscardu, moscón, pamplineru, pandorgu, rucar la pata, rincar la pata, ricar la pata, roncar la pata, pedorru, como la perceguera, ponese perfalaguero, perruñu, pesadiel, pesadiellu, picoteru, picuscayú, picuscayú, picusu, ponzoña, pospazu, rabelar, rancañu, repunante, repunar, repuniciu, repunu, revo-*

lotiar, roncón, ronquellar, ronquellón, ronquiella, ronquiellu, rucar, al tarañuelu, tariosu, toriar, tentar la paciencia / la polaina / l'alma, tocar les narices / los coyones / los güevos / los pies / el violín / el violón / la diana / la gaita / l'alma, buscar les tornes, tostón, arrallar les tripes, como un turullu, xeringar, xiringador, zanfoñeru, zátaru (neñu). Causen interés les referencies qu'hai a la música como aspeutu negativu: *tocar el violín, el violón, la gaita.*

Al llau ta l'enfadáu, l'enfocicáu (con ochenta pallabres): *crespu, dolíu, emberriacar, emberriar, emberrinchar, emberruscar, embrincar, emburreñar, empapuxar, empucherar, empuchar, emperucháu, encastronáu, encuchipáu, endemoniáu, endemongáu, enfadadiegu, enfadadizu, enfadáu, enfadosu, enfarrucar, enfocicáu, enfurráu, enfurruñáu, enfurruscáu, engarrapurriáu, engruñar, enguifáu, enguruñar, ensolipiáu, entortoriar, entucáu, entumbíu, esnoxáu, farrucu, focicón, de focicos (focicu), foscu, furrúñón, furruscáu, como un fute, gachu, gafu, infláu, malaveníu, de maralta, morrudu, pétanu, picudu, como un pote, puñar, fechu un puzcalabre, rellumáu, de remonte, renuberu, reveníu, riñíu, sardescu, sentíu, sobreceyudu, sópitu, teifanu, tener tortoria, tirase al abilu, tirase al monte, tirase pal pinu, tofiñu, torcer, torcer el focicu, torcer el mexu, cola cara torcida, torniscón, tener tortoria, tortorión, truñar, truñón, de turnia, zucu.*

Son ventitrés pallabres con un valor positivu (4,64 %) frente a cuatrocientos setenta y tres con un valor negativu (95,36 %).

VII. LA SALÚ

Nel campu de la *salú* tamién hai desigualdá: nueve pallabres pal que vive ensin enfermedaes y con aspeutu sanu, con fuercia: *encartonar, del pote grande, como un roble, saludable, sanu, tener brazu, como un texu, texu, visible,* frente a les ventiséis que nomen al que nun tien fuercia: *cenciellu, cinzuelu, débil, desconvalíu, endébile, esllaramiáu, esmarxáu, esmayoláu, esmazanáu, enxencle, espatáu, estambanicáu, estranxináu, galdíu, follón, goripu, merniu, pachicón, pastrán, plepa, ruin, nun tener pelos calzones, nun tener pelos coyones, nun tener pelos pantalones, pa tirar (a) nueces,* y otres cuatro pal que tien poca fuercia pal trabayu: *cebollón, cebollu, mantegón, pospazu.*

VIII. VERGÜENZA Y ATREVIMIENTU

Otru campu semánticu enfrente al que-y da *vergüenza*, con dos pallabres: *vergonzosu, vergoñosu,* cola persona atrevida, con descaru, que falta al respetu, con cincuenta y tres pallabres: *atrevíu, cachimán, caradura, desigualdráu, descaráu, esbravetar, escarcelu, esllinguáu, faltador, faltante, faltón, faltosu, focicón, frescu, insultón, malcriáu, manguán, manguelu, morral (rapaz), rabaneru, rabicu, rabileru, rabiscu, rabisqueru, rabistru, rabitu, randa, rayíu, rebalbiar, rebalbu, resalibáu, rescaldu, rescalváu, rescalvu, respingáu, respingu, respingueru, respondón, responderu, resquemáu, resquemu, retolicar, retolicón, rispiu, sardetu, sardineru, nun ver sebe, sinvergüenza, sópitu, vaina, vergoncíu, violentu, zaragüel.*

IX. LES CUALIDAES MORALES

Otru campu dixebráu ta formáu pol que tien *qualidaes morales* mui bones, con siete pallabres (5,47 %): *gallu, santu, sanu, sol, xoya, xuan, xuanera,* frente al que nun merez consideración nenguna, el que tien ma-

par, frente a les cuarenta y nueve qu'hai pa referise al medrosu: *acoyonáu, amilanáu, apocáu, apoqui-náu, cachones, cagalera, cagaleratu, cagaleru, cagalón, cagaplón, cagareta, cagaretu, cagáu, caga-yón, cagón, cagueta, caguica, caicón, calafriú, chapáu, cohibíu, coimbre, coyuela, curuxu, dotrín, encubiláu, encucáu, engorrináu, enlloriáu, enmancorniáu, esgabardáu, follicón, foriún, fuín, gachu, gallina, guarica, marfuzu, medrosu, miedosu, minga fría, mingü, mingüín, musgu, musu, muxín, recalcaú, riláu, xiromenu*.

Y hai otres once pa nomar al que se vuelve cobarde: *acobardar, acoliar, acoraxar, acoyonar, acula-xar, acurallar, amedranar, amilantar, amusgar, azurronar, engurriar*.

Otra vegada ye quince frente a sesenta, favorable al trazu negativu.

XIII. TRABAYU

Y si falamos de *trabayu*, la diferencia ente los dos campos cueye muncha más ventaya. Dientro del campu positivu ta'l que pon, el que fai les coses curioses, n'orde, con cinco pallabres: *acolliñar, acuriosar, acutexar, afechiscar, entainar*; y el que fai les coses bien, el que trabaya con maña, con trenta y tres: *acoyíu, afayadizu, afechiscaú, afechoriáu, afichosu, amañosu, apalpáu, apañáu, arreglar, arrumar, arrumáu, axeitar, curiosu, cursariu, duechu, enxarabillar, enxeitar, esbarzonar, esbirdiu, escuédigu, escutulú, hábil, habilidáu, habilidosu, iguar, maniosu, mañosu, mañeru, perexileru, perfechu, pesquín (pa pescar), piraván, xeitosu (occ)*.

Frente a esto ta'l que ye mal curiosu pa facer les coses, el que nun pon procuru pal trabayu, con ciento cincuenta y seis pallabres, dalgunes mui concretes: *azucarrar, zurraquiar* ('picar carbón de mala manera'), *encolingar* ('colgar mal curioso daqué'), *estabazar* ('trabayar mal la madera'), *fregotiar (pa fregar), fritanguiar (pa frir), percutir* ('llavar mal la ropa'), *trancafilar* ('coser mal'): *aballoriar, abarullar, abaruyar, abatanar, abatanáu* (tamién 'trabayar con munchu afán, con gana'), *ablayáu, aceleráu, afarfullar, afervollar, afaxilostráu, afesoriar, amaruñar, anarbasar, armaite, atoliscáu, atorar, atrafayar, aturuciar, azafonar, azarafulláu, azaramalláu, azorollar, azurracar* ('picar carbón de mala manera'), *bulodru, cistroyu, chambón, chambra, chanchulleru, chapuza, chapuceru, chapuzar, chapuciar, chapucería, culucosú, desgraciáu, empanicar, encarramancar, enchambarilar, encolingar* ('colgar mal curioso daqué'), *entaramingar, enxarnar, esbulodrar, esfaraguyón, esfarfallar, esfarfayar, esmagayar, esmanicáu, esmasuñón, estabazar (mal la madera), estrapalazar, eszorulláu, falcatrúes, farfayón, farfayu, farfulleru, farfulles, farfullón, farramplín, faruchar, faruchu, ferrote, fervollón, fesorión, foscu, fozar, fregotiar (pa fregar mal), fritanguiar (pa frir mal), fuñicar, fuñir, gochu, machacón, maféu, maleta, maletu, manguán, manguelu, manibardu, maniviesu, marañeru, marfayu, marmielles, marruecu, matáu, moclán, mondregu, negáu, patayu, patón, patosu, pendolexu, percutir* ('llavar mal la ropa'), *piecu, pinzarrueques, tarascu, tarazáu, torgadón, torgáu, torollu, torpe, atrafallar, trabayucar* ('trabayar poco y de mala gana'), *trabayuquiar* ('trabayar poco y de mala gana'), *trafallar, trafallón, trancafilar* ('coser mal'), *trancafiláu* ('coser mal'), *trancafilón* ('coser mal'), *trapallón, trasgu, trebolgar, trebolgón, trompu, tuexu, turullu, uñín (y con gana), veyures, xamascón, xamascu, xambombu, xepu, facer la ximuestra* ('trabayar poco y de mala gana'), *zafalastrán, zapalastru, zafallón, zainu, zalapastroso, zapalastru, zámbigu, zampabollos, zamploñu, zapalarrastru, zapalastrón, zapalastru, zapallón, zaparrastrón, zaparrastroso, zaparrastru, zapastru, zarafacu, zarafollón, zaramalla, zaramallu, zarampayáu, za-*

ramuetu, zarapayar, zarapayu, zarascanu, zaratán, zarrapastreru, zarrapastrón, zarrapastrosu, zorollón, zorollu, zorolu, zuñu, zurrón, zurraquiar (‘picar carbón de mala manera’).

Y el que fai les cosas apriesa, aceleráu, ensin pensar, con ventiún pallabres: *azarar, azarientu, azogar, como l’azogue, azorar, azotáu, cagaprieses, celera, celeres, celerín, como una centella, cernique, cerreniellu, esguedeyáu, esmanteláu, foscu, de güevu revueltu, vacalloria, xarabatón, xarabatu, xiconena*.

Y el que-y presta facer les cosas ensin esfuerciu, con dos: *comodón, magullón*.

Nel mesmu campu del trabayu ta’l rasgu positivu, el que tien ganes de facer daqué con arremangu, con venti pallabres: *acibosu, amechar, arremangáu, arremangosu, atraináu, encegolar, encegoñar, encericar, encerriscar, encerruscar, enganosáu, engostáu, enturrionar, gallu (la quintana), garbosu, gayardu, motorín, reblagáu, sangrín, trabáu*.

Y el que trabaya con ganes, con ventiséis: *esbardu, escazán, escazanáu, esmadráu, facedor, facenderu, facendiegu, facendosu, ferraguñu, ferruchu, ferruñu, fuque (y atañón), manudu, como marixuana, nangular, serranu, sastaferiar, sastaferieru, tener brazu, tener güevos, trabayador, trasgu, trollar, xanu, ximelgar, xingar*.

Frente al que nun trabaya o nun-y presta (con ciento trenta y tres y otra vegada referencies a la música como trazu negativu: *tocar el pínfanu, tocar el tambor, tocar la gaita, la trompeta*): *abeyón, abeyonar, amarráu, arón, tar a la badalisca, badán, badanes, bala, bala perdida, balandra, balandres, balangories, balarrasa, baldáu, baldragues, baldrán, baldrogues, baleru, de balfacu, tar a la bartola, bartolu, baudil, bimbu, calcañón, caletu, calquín, candongón, candongu, candongueru, axuntador de compangu, congruñu, coñudu, coyambreru, crialexu, culerón, curaplayu (solo los cures), desgaxáu, encoyonar, engarniáu, entucáu, esbaldragáu, escrialesáu, esmanguanáu, eszanganáu, fandangueru, faniegu, faragán, fagueru, folgador, folgáu, folganzán, folgón, folgosu, folguetu, foscón, gansu, gayoleru, golfu, llacazán, lllaratón, lllaratu, mamalón, mampirolu, mangante, mangolleru, mangollón, manguán, manguelu, maruxu, matáu, maula, mauleru, mayar, mayista, mendrugu, tocar la moclana, morcellón, morciellu, morgañón, morgañu, mormión, morrongueru, mortoriu, moscanciu, mosquilón, mostagán, murgueru, ñañaru, pandorga, pangullón, tirar la pata, bala perdida, perecientu, perezosu, perru, pingayón, pingayu, pingón, poltrón, poyegu, rastreru, ratriegu, rastru, recallar, ronceru, nun dar el sebu, señoritu, solanu, tarazáu, tener frebes d’arrebater cuesta arriba, tener un güesu na barriga, tirar la pata, tocar el pínfanu, tocar el tambor, tocar el violín, tocar el violón, tocar la gaita, tocar la llueca, tocar la moclana, tocar la trompeta, tocase las narices, tocase los coyones, tocase los güevos, torteru, tosquilón, vaganción, vagu, vaguiar, zainu, zánganu, zangayón, zanguanu, zangueru, tar como un zaque*.

Mui cerca ta’l que tien poca gracia pal trabayu, ensin espíritu, ensin arranque, con sesenta y siete pallabres: *apagáu, amorráu, apitalgáu, apitaláu, caxigalina, caxigalines, cocú, come coraes, desafraú, desafrutáu, desganáu, empisonáu, empastranáu, foscu, esllandiu, espingayáu, fariñón, frécoles, fríngole, gachu, macón, mamayu, mantegón, mazotolu, megu, mestrantu, minga fría, minga, mingú, mormión, morridosu, morrižu, musgu, murniu, muxín, nasu, ñoñu, pabesu, palafustrán, pamestu, pámpanu, pánpilu, pangullón, pangullu, paparatu, paparón, como un pastión, pelleyón, pelleyu, petiguñu, pingón,*

quedáu, quedu, revenú, soseres, sosu, taragañón (y esposigáu el rapaz), nun tener sangre en cuerpu, triste, xeleru, xinclín, xíxole, xuan, xuanera, zalapastru, zancatrás, zaratrán.

Siendo nesti campu la rellación d'ochenta y cuatro (19,53 %) frente a trescientos cuarenta y seis favorables pal trazu negativu (80,47 %).

XIV. CARÁUTER Y TRATU COLES PERSONES

Otru campu afeuta *al caráuter y al tratu social*. Na parte positiva ta'l que tien bon humor, de caráuter allegre (con cincuenta y ún pallabres): *amenu, ariscáu, de bona broya, cacariellu, célebre, de cheira, chistosu, chocante, comediante, coñón, curru, encartáu, encurruscáu, engraciáu, entretenú, galán, garrú, gayasperu, gayoleru, gayón, graciosu, pedrete, perreru, pizpiretu, prestosu, puteru, reguilete, reguiletu, rellambú, rellampiáu, rescamláu, respingueru, restoláu, revueltu, saláu, sandungueru, simpáticu, soperu, tar d'abéu, tar alerte, tar allegre, tar aloyeru, tar falagueru, en taragüeles, vividor, xirigates, xirigatu, xirigancies, xirigote, xiru, xovial.*

El que tien bon tratu, el que gana l'apreciu (con venticuatro): *abertable, afayadizu, agradable, amable, campechanu, cimarrón, compadre, comadre, compangón, compangueru, compañeru, consideráu, cortés, cuciu, cucu, educáu, enzalamerar ('ganar l'apreciu'), escamláu, falante, falatible, llasparderu, miráu, pesquitu, tratable.*

Y el qu'amuesa afeutu, el que-y gusten los mimos (con cuarenta y dos): *acocorar, acorcollar, acoricar, acorollar, acucurellar, acucurullar, afalagador, afalagar, afalagón, afalagueru, agasayar, agasayosu, allerar, alloguiñar, amollecer, amorosar, apaplijar, apaterar, apapar, asagazar, besón, besucón, camelar, engatusar, cancallón, cariciosu, cariñosu, cielu, combayar, efusivu, empalagosu (demasiao), empanicar (a un neñu), empimpollar, encariñar, melgueru, mimosu, mimayón, picardiosu, poleón, que-rendón, velláu, zalameru.*

Frente al que ye poco sociable, al que ta siempre de mal caráuter, fechu un fedor (con ciento trenta y ocho pallabres): *afoscáu, afumáu, agafar, agafentar, aguafiestes, amorrar, amuñonar, tar alteriáu, aturungadón, avinagráu, bardín, bederre, birriu, bragáu, broncu, brunu, bruscanu, que bufa, campasola, capelludu, caruyu, cascarrabies, ceñudu, chanciosu, chancieru, chanciar, tar como un chichu, chimpu, echar chispes, chivarrés, churnar, churniar, complicáu, corcuspín ('pequeñu y de mal caráuter'), cosapayón, cosaplayón, cosaplón, coxáu, coyonudu, fechu un cuélebre, delicáu, dengue, desaboríu, desafortáu, desafortíu, desafortáu, desagradable, desconsideráu, descortés, dexabugáu, embellecáu, embruscáu, encatuláu, enchipáu, energúmenu, enfadáu, enfocicáu, escaltríu, escarduzu, escocíu, espantín, esquitón, estórdigu, farrucu, fediondu, fedor, focicón, foscu, fosqueru, fuín, fuñicu, furón, gabachu, garruchu, gurrumanxu, irritáu, llunón, mahumoráu, marraxoleru, meigu, moclán (mozú), morugu, mostrencu, ogru, papusosu, pavu sosu, payu, pétanu, potaxe, purciu, raitán (neñu), ranfeñu, rayíu, rebinchu, repunante, resquemáu, resquemu, revilváu, de güevu revueltu, rispíu, robecu, robezu, roña, solobre, tafarada, tafor, tafuñu, tafuril, tafuriu, tafurriu, tarazán, tenelo delicao, terriu, tosquilón, tozarón, tudescu, tuestu, tucerón, tumbiu, turnión, turrión, veloriu, verruga, villanu, vinagre, vinagreru, vinagres, vinagrientu, xabaz, xardascu, xarocu, xeniudu, xeribu, xirigate, xirigateru, xorde, zarráu, zolobre.*

El que tien un caráuter agresivu y dau a emplegar la fuercia ensin respetar la razón (con venti): *agre-*

sivu, altaneru, bravu, desenfrenáu, encrestáu, esquerón, esqueru, estreldu, faiciosu, fanfarrón, gafu, griesqueru, matachín, matón, pegañón, pegón, sinvergonzón, sinvergüenza, violentu, xabaz; y el que ye dau a metese n'asuntos ayenos, con ciento cincuenta y nueve pallabres: *arimar el focicu, atrometú, bicar, bilorderu, bilordiar, bilordieru, chafarderu, cellergar, cazoliar, cazoletiar, bulderu, caciplu, cazo-leru, cazoleteru, cazoletón, cazoletu, buscón, caciclán, caciplar, cacipleru, caciplón, cacipongu, calistrar, candaya, canduercu, cazacubiles, cheirar, ciscoleru, comadre (muyer), combayón, contaperu, correr la burra'l diablu, correr l'antroxu, cuciu, cuentacuentos, cueyeivacia, cusculeru, cuyapleru, cuyarapleru, cuyarón, cuzculiellu, degulú, escalistrar, escalzaperros, escandoliar, escarbaculos, escazonar, escaziar, escazoplar, escofleru, escolmenar, escotofia, esllinguáu, escullindiar, escullindrar, espuxar, faltriqueru, farfallón, farfayu, faricón, fariñeru, fisgar, fleru, focicador, focicar, focicón, focicudu, freru, furgar, furón, gaceteru, gacetu, gobernicu, gobernú, goliflar, goliscón, golismiar, golispier, golisqueru, golitrar, golitrón, güeveru, guitón, gusmiar, gusmión, gusmiu, gutu, guzmión, incordiosu, llambelotoo, llambisqueru, llambisquín, llancuzu, llarpiar, llasparderu, llevar cuentos, llumia, de lluriga en lluriga, llurigar, llurigón, mangoneru, mangoniar, manipular, manipulieru, maricamandiles, maricar, maricón, maricu, metepates, meter el focicu, metereta, meticón, olivar, parandoneru, pargameru, parlleru, pateru, patiqueru, paxarón, pegoreru, pegotu, picilgueru, picón, picoteru, posafuelles, corréu del purgatoriu, rellambú, meter el remu, sabadegar, sabicañu, sabichegu, sabicheru, sabihondu, sabiu, sabíu, sacagiüeyos, sacatrapos, serruchu, sestaferiar, sestaferieru, tocar la cazolada, tocar la saya, trapaceru, trapalaceru, trapaleru, trapazón, trapuleru, vocinglón, xacareru, xismeru, xurgón, zabarceru, zabarciar, zacamanderu, zampabollos, zapar, zaratu, zarllamicar, zarllamicón.*

La llingua asturiana tamién tien munchos recursos léxicos pa nomar al qu'afalaga pa llograr daqué, trenta y siete pallabres: *adobón, afalagador, afalagueru, apulluscar, combayón, comefabes, empabuser, empalagar, engatusar, engaratusar, falagador, falagueru, falangueru, faldeta, faldeteru, faldoteru, gaiteru, gallarín (coles muyeres), gariteru, gatu, llacazán, llaconeru, llambeculos, llavacascos, llumia, maula, mauleru, moyamioyos, rosquieru, tocín de munches (~ toles) olles, tocineru, zainu, zamarru, zampón, zorrampalu, zorru.*

El que s'aprovecha de daqué o de daquéien (con diez términos): *chupón, embaecedor, embarbiar, embaucar, gorriar, gorrón, gorróniar, mandiletiar, potaxeru, sanixuela.*

El qu'acusa (con nueve): *acusica, acusón, chirchón, chivar, chivatu, chivatazu, chaqueteru, chaqueti-er, combayón.*

El qu'escuende los pensamientos, el que tien más capes qu'una cebolla (con sesenta y siete pallabres, con predominiu de los soníos nasales): *amarnegáu, ameigar, asolapáu, azorrar, azorrampalar, azamarrar, azorronar, azorretar, camastrón, cazurru, cetrín, cimarrón, cínicu, cuenteru, cuentista, enzorrornar, falsu, fuín, gabachu, gabuxu, gachu, gañín, gazmuñu, golondru, lladín, merniu, miqueru, monxín, monxu, morgañón, moscanciu, moxigatu, moxín, musarañu, musgañu, musgu, musguín, musu, muxín, pamplineru, pardaxu, pardial, puta, rapiegu, raposiegu, raposu, rezón, sogateru, sogueru, sonsín, son-su, soñu, suave, sucón, tener dos caras, tener más capes (camaes) qu'una cebolla, xalabarderu, xardascu, zainu, zalabarderu, zamacarrión, zamarru, zorra, zorrampalín, zorrampalón, zorrampalu, zorru.*

El que diz mentires (con trenta y nueve pallabres): *baltruteru, bardulleru, bilurdiente, chuetu, cule-rón, embolicar, embromiar, embusteru, empavar, encarapolar, engañosu, engañador, entrampador, es-*

colfar, escurridor, falsante, falseru, falsu, faramallu, farsante, fuleru, gandú, globeru, mentirosu, paliteru, patrañeru, piculu, rapiegu, raposiegu, raposu, rodellón, facer la rosca al diablu, trampalandrán, trapaceru, trapalaceru, trapaleru, trapazón, trapuleru, troleru.

El que fai trapes, con once pallabres: *trampiar, trampoletteru, trampoletón, trampoliyeru, trampusu, trapaceru, trapalaceru, trapaleru, trapazón, truchu, tunisca.*

La muyer que viende'l so cuerpu (con diez y nueve términos): *chalecona, futinga, fulana, llumia, mala muyer, muyer de mala vida, pandorga, pastrana, peirón, peirona, pelpa, pendanga, pendángana, pendexu, pendón, pilforra, prostituta, puta, talamingona.*

Y el que nun tien personalidá nenguna, con doce pallabres: *aborregáu, cabañegu, cagarata, calzafoeces, calzonazos, cazcarria, encoyú, oveyu, panxulón, pasteleru, pelele, pinín.*

Otra vegada ye'l campu negativu'l que gana, con quinientes dieciocho pallabres frente al positivu, con cientu diecisiete.

Rellacionáu colo anterior ta'l que tiene una tranquilidad desaxerada, el que nun ye nerviosu (con venticinco pallabres): *cachazudu, calmosu, calmudu, cebollón, cebollu, celín, dondu, ensopináu, espaparón, como una madreña, como unes madreñes patoxes, madreñón, pachorru, pian, salmáu, sele, seli quín, selín, serenu, tener correa, tener güevos, tranquilu, triñolu, triyón, vagarientu.*

Frente al que nun para quietu, con ochenta y siete pallabres, munches aplicaes a los neños: *altroxáu, andoscu, como un argute, argutu, arguyosu, bergante, bullandiegu, bullindiegu, cascandil, cabritu, diablu, cimblón, comenestín, comestín, condergáu, corrutacu, culu de mal asientu, de culu de picu, de culu picudu, fueu en culu, tener el culu de picu, cuzubeyu (y ruín), escachadiablos (neñu), escachadiaños (neñu), esconxuráu (neñu), esconxuríu (neñu), esguízaru (neñu), travesáu, fardel (neñu), follecu (neñu), fueu en culu, guituelu, como una llombriga, como una llombriz (neñu), tener los malinos, marraxu, matunu, paxarolu, pegaratu, pericu, peroñu, pinta (neñu), porreteru, rabicu, rabileru, rabiscu, rabisqueru, rabistru, rabitu, rebaldu, renuberu (neñu), retorcíu, revoltosu, revolver, revolvicu, revolvín, saltimbanqui, sanixuela (neñu), tarabica (neñu), tarabicu, tarascu (neñu), tener azogue, tener pulgues, torbinete, torbolín, tordeyu, torollu, torvixu, trasgu (neñu), travesáu, travesiegu, traviesu, trebeyón, treviesu, turullu, vaivén, vergoncíu, vivarachu, viviegu, vivu, xardascu, xareyu, zabarceru, zangoletiu, zapuléu, zarascanu, zaratán.*

Onde cuasi hai igualdá en número ye pa nomar al que manda, con trece: *mandileru, manditu, mandón, mandongón, mandonguiar, mandoniar, mangoneru, mangoniar, manipular, manipulieru, mardomiar, marimandón, sarxentu*, que ta enfrentáu al que se dexa dominar polos demás (con quince), con clares referencies a la sumisión del home a la muyer: *arrastráu, braguetín, braguetina, comadrón* (home por muyer), *cuitáu, espantuyu, perru falderu, fraixuán* (home por muyer), *mandilín* (home por muyer), *mandáu, monigote, moñecu, pixalandrín, pixalandru, sumisu.*

XV. DINERU

Otru campu semánticu desigual en número ye'l que se refier al *dineru*. Hai solo seis pallabres pa nomar al qu'aforra: *aforradiegu, aforradizu, aforrador, aforráu, aforrón, de bon calcetu.*

Pero pa nomar al cliente que más prefieren los bancos y caxes d' aforros, al avariciosu que tolo atafuñá, hai setenta y cuatro: *aferruñáu, aforoñar, afuñar, afuñicar, afurruñar, agarduñar, agarráu, apegáu, aperruñón, apuñar, apuráu, apurruñar, arguñeru, arratáu, atacañáu, atafuñar, atríu, atuñáu, atunón, avariciosu, avarientu, camuñu, cotrosu, cuciu, enfolinar, entecu, famientu, famión, fanegón, ferruñosu, ferruñu, furar, furruñón, garruchu, gatimar, gatu, gollón, gorrumbu, gorruñu, llatón, miseru, morrongueru, perreru, peseteru, rancañu, rañón, raquiáu, raquión, rayíu, resquiláu, rixón, roñar, roñecer, roñica, roñicar, roñón, roñosu, más ruin que la fame, tacañu, tafuñu, tafuñar, tafuril, tafuriu, tafurriu, taulón, de la tribu de ten, tener reuma al bolsu, tener una culiebra en bolsu, como la tiña, tiñosu, tiriñón, usureru, del puñu zarráu, zuñu.*

Y otru veceru preferíu de los bancos ye'l pidiguñón, el que gasta muncho, el dau a pidir dalgún creitu porque siempre ta ensin un duru, con trenta y seis pallabres: *amerucar, arrogante, esbandayar, esbandayón, esbaranfundiá, esbaratar, esbardiar, esbardión, esbarriosu, esbastidor, esbayador, esbayar, esberdiar, escabildar, esfarrapar, esfarraplar, esmarañar, esmerucar, espilfarrar, gastador, gastible, gastiegu, gastizu, mangarrota, manirroto, marafundiá, rumber, rumbosu, tarabicar, tener la mano afuracada, tener un furacu en bolsu / na mano, tirar la casa pela ventana, tirase a la calle, toldanar, trunfar.*

Frente al que da fácil les sos coses (con siete pallabres): *arrogante, despegáu, desprendíu, espléndidu, manudu, nun tener nada d' ún, xenerosu*, ta'l que mira muncho polos intereses propios (con nueve pallabres y ente elles una especializada pa describir al que se cuela nuna fila, el colón): *cocientu, colluga, colón* ('que se cuela nuna fila'), *comenencia, comenencieru, comenenciudu, comenensiosu, comia, egoísta.*

XVI. COMER Y DORMIR

Otru personaxe mui queríu, nesti casu polos chigreros, ye'l fartón que “come a dios por una pata” (con cuarenta pallabres): *bocarón, como un cavador, comión, comilón, a dios por una pata, esfondáu, famión, fanegón, fardel, fariellu, fariñón, fartón, fartu, frayón, gadoriu, galafre, goldrón, golitrón, golotrón, inchedoriu, inchentón, llacazán, llambión, llambionazu, llambrión, llambroniar (a escondíes), papasales, paperu, papón, serruchu, sopetón, tener bon diente, tener bona boca, tragazán, tragón, triperu, vación, zambuyu, zampayón, zampón*, y el que-y presta la folixa (con trenta y ún): *celín, correla, corrión, danzaina, debulleru, festivaleru, festivu, fiesteru, folixeru, fuerguista, gaiteru, gayoleru, golfu, guitón, mandanga, matunu, moscalindrón, parranderu, baillar la tarrala, verbeneru, xacareru, xagarteru, xaraneru, xaranéu, xolderu, xoldiegu, xorderu, xordiegu, xordieru, xordón, xoteru*, frente al que come poco (con cinco): *comicos, comique, micu, miñambres, sobriu.*

Y el que duerme muncho, con siete pallabres: *dormidor, dormilón, dormián, dormiyón, lledón, llinizu, nierón.*

* * *

Y ya pa dar fin a esti trabayu, fago'l brinde a sociólogos y antropólogos pa proceder a un análisis, porque paez claro que ye una sociedá la que conforma'l léxicu pa nomar despeutiva o prestosamente toles actividaes humanes, y nesti casu paez que la sociedá asturiana a través de la so llingua describe con muncha más precisión y abundanza los rasgos negativos que los positivos.

El cascón, la xiriga de los goxeros de Peñamellera

X. LL. GARCÍA ARIAS

Fermín Canella Secades asoleya en 1886 un llibru titulu *Estudios Asturianos (Cartafueyos d'Asturies)*¹. Nél inxérense dellos trabayos imprentaos enantes como “La emigración asturiana”, conocíu de magar 1881, onde se refier de pasada (p. 144) a xente que, dedicaos a dellos oficios, sal dacuando de la so tierra como “los *caldereros* de Avilés, *zapateros* de Noreña y Siero, *canteros* ó *esguines* de Rivadesella, *goxeros* ó *macones* (sic) de Peñamellera, los *pastores* de Teverga y Somiedo, etc”. Pero esti tipu d'emigración interconceyil, tamién interprovincial, contrapónla a la que daquella entá calteníen, con más puxu, los teyeros de Llanes “que en cuadrillas de seis á ocho individuos, y unos como amos ó empresarios y otros como criados ú oficiales, emigran de Mayo á Septiembre, se desparraman por Asturias, y se establecen en la Montaña, Vizcaya y ambas Castillas, dedicados á la fabricación de teja y ladrillo”.

Pero llueu, más alantre, nel trabayu sol “Bable” inxertu a lo cabero'l llibru (pp. 243-284), afita refirién-

dose a les carcaracterístiques llingüístiques de dalgún d'estos grupos: “hay en Avilés, entre los *caldereros*, una jerga especial llamada *bron* parecida á la de los *tejeros* y *canteros*, que mencionaremos después” (p. 254). A éstos refierse asina: “Finalmente, en esta región oriental viven los *Erguinos* ó canteros de Rivadesella y los *Tamargos* o tejeros de Llanes, y aún los *goxeros* ó *maconeros* de Peñamellera, que hablan entre sí con un subdialecto especial, jergonza ó monserga para que no les entiendan los *gorres* ó habitantes del país donde ejercitan sus oficios; extraño lenguaje de forma castellana, aunque con nombres mudados y raras construcciones, digno de la atención de los filólogos que hallarían allí rastros y vestigios del euskaro” (p. 255-256). Nuna nota na mesma páxina entá enconta: “Dicen, por ejemplo, *majuto*, dinero; *manflus*, tabaco; *picoa*, olla; *trobar*, beber; *guaciarse*, marcharse. (Arias de Miranda y Laverde Ruiz)”.

De magar Canella la bibliografía asturiana allargóse con nuevos títulos qu'arrecayeron los vocabularios de les destremaes xirigues del país. Conócense, ente otros, los

¹ Ediciones Ayalga fadrá la so edición facsimilar en 1984.

nomes d'Aurelio de Llano Roza de Ampudia², Joseph A. Fernández³, José Manuel Feito⁴, F. García⁵. Esta llista enánchase con otros collaboraciones como les de Max Leopold Wagner⁶, Elviro Martínez⁷, María Josefa Canellada⁸, E. Muñoz Valle⁹, etc.

Les coses asina, dende'l 22 del mes de payares recibe l'Academia de la Llingua Asturiana información de D. Jesús Lejarza Basauri, allugáu en Bilbao, onde da conocencia de que de neñu deprendiere de so güela Marcelina Llonín, orixinaria de Peñamellera, la xíriga que conoció

²: *Dialectos jergales asturianos: vocabularios de la xíriga y el bron*. Uviéu 1921; "La Tixileira" en *Boletín del Centro de Estudios Asturianos*. Uviéu 1924.

³ "Apéndice 1" a *El habla de Sisterna*. Madrid, CSIC, 1960, pp.141-151.

⁴ "Los caldereros de Miranda y su jerga dialectal". *Boletín del Instituto de Estudios Asturianos* 71 (1970), pp. 483-506; *Artesanía Popular Asturiana*. Salinas, Ayalga, 1977; "En torno al bron". *Actas de la Primera Asamblea Regional del Bable*. Madrid, Editora Nacional 1980, pp. 201.207; *Los caldereros de Miranda. Historia, antología y vocabulario bron - castellano / castellano - bron*. Avilés, Ed. Azucel, 2002.

⁵ "El mansolea: una jerga gremial del oriente de Asturias". *Archivum* 25 (1975), 377-420, Universidá d'Uviéu.

⁶ "Mexikanisches Rotwelsch und asturische xíriga". *ZRPh* 50 (1930), 738-740.

⁷ "Los tejeros de Llanes y su lenguaje". *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares* 24 (1968) 365-386; "Nuevas aportaciones al lenguaje de los tejeros de Llanes". *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares* 25 (1969) 301-306.

⁸ "En xíriga". *Philologica Hispaniensia in Honorem M. Alvar*. I. Madrid, Gredos, 1983, 131-136.

⁹ "La xíriga, el lenguaje de los tejeros de Llanes como espejo de la sicología de un grupo social". *Boletín del Instituto de Estudios Asturianos* 76 (1972), 439-531; "La xíriga como lenguaje secreto en la segunda guerra mundial. (Las jornadas de Dunkerque referidas en el argot de los tejeros por un testigo presencial)". *Boletín del Instituto de Estudios Asturianos* 99 (1980), 127-134.

col nome de *cascón*¹⁰. Tamos, de xuru, delante d'una anuncia importante qu'enconta güei la existencia y un nome del vieyu argot de los goxeros o maconeros de Peñamellera de la que perpoco conocíamos. Aguardemos que los más interesaos nesti tipu d'aspectos llingüísticos llogren nueves informaciones. Pela parte de nueso apurrimos darréu los datos del Sr. Lejarza, les pallabres qu'entá recuerda de la mentada xíriga:

<i>Abricia</i>	Arriba	En lo alto
<i>Ládrame</i>	Madre	La madre
<i>Aldrape</i>	Padre	El padre
<i>Aparar</i>	Dar	Dar, entregar, ir, estar
<i>Apuliar</i>	Morir	Fallecer, matar
<i>Asiajo</i>	Abajo	Al lado
<i>Barbear</i>	Hablar	Comentar, charlar
<i>Beracundia</i>	Vergüenza	Sin beracundia, sin vergüenza
<i>Bringadero</i>	Retrete	Servicio
<i>Bringar</i>	Cagar	Las personas y los animales
<i>Brota, la</i>	Noche	La noche
<i>Candora</i>	Cama	La cama
<i>Cazurria</i>	Mentira	De mentir
<i>Cazurriante</i>	Mentiroso/a	De mentira
<i>Chupio / a</i>	Hijo / a	Niño / a
<i>Coluoso</i>	Pez	Pescado en general
<i>Cuquilis</i>	Azúcar	Dulces
<i>Cutron (sic)</i>	Pan	Pan, talo
<i>Divisantes</i>	Ojos	Los ojos

¹⁰ Por tracamundi involuntariu apaeció como "cacón" nel apéndice del mio *Diccionario General de la Lengua Asturiana*. Uviéu, Ed. Prensa Asturiana, 2001-2004. Según García González (*op. cit.* p. 386-7) la xíriga de los goxeros conoceríase como'l *mascuencie de los don juanes* o el *don juan*; los *don juanes* 'cesteros, maconeros' yeren de les fasteres más montañoses del oriente d'Asturies, principalmente de Peñamellera Baxa.

<i>Escundiar</i>	Casar	De matrimonio
<i>Fermar</i>	Cerrar	Puertas, ventanas
<i>Gachol / a</i>	Malo / a	De las personas
<i>Goñias</i>	Tetas	Pechos de mujer
<i>Guzmarrera</i>	Gallina	
<i>Guzmarro</i>	Huevo	De cualquiera de las aves
<i>Guzmaya</i>	Leche	En general
<i>h.aba</i>	Dinero	En general
<i>h.auliar</i>	Dormir	
<i>h.ido</i>	Bueno	De persona
<i>h.imeo</i>	Hombre	Esposo
<i>h.ulicar</i>	Callar	No decir nada
<i>Lapor</i>	Puerta	De la casa
<i>Llarama</i>	Mañana	La mañana
<i>Luzca</i>	Mierda	Basura porquería
<i>Machurrar</i>	Trabajar	En algo
<i>Man</i>	Dueño	De algo, casa, tierras etc.
<i>Maragotas</i>	Patatas	
<i>Mocar</i>	Mirar, ver	De fijarse en algo
<i>Morapio</i>	Vino	El vino
<i>Mortera</i>	Casa	La casa, vivienda
<i>Patacos</i>	5 PTS.	Los antiguos duros
<i>Pedurrea</i>	Agua	En general
<i>Pela</i>	Peseta	De las antiguas
<i>Pichu</i>	Carne	Del ganado, de comer
<i>Pulientas</i>	Papilla	De harina de maíz
<i>Quiricoa</i>	Dios	De la iglesia
<i>Runce</i>	Pedo	Viento indeterminado
<i>Sarabia</i>	Mujer	Esposa
<i>Soca</i>	Nada	Nada de nada
<i>Taramolla</i>	Cabeza	La cabeza en general
<i>Tesca / o</i>	Esta / e	De personas
<i>Torcedera</i>	Comida	En general
<i>Trovadera</i>	Bebidas	Vinos, licores etc.
<i>Trovar</i>	Beber	En general
<i>Uretear</i>	Mear	De orinar

<i>Yeo / a</i>	El - ella	De persona
<i>Zarros / as</i>	Viejos / as	Personas y cosas
<i>Zulardo</i>	Culo	De persona
	* * * *	

Darréu, el Sr. Lejarza inxerta:

Ejemplo de una pequeña conversación en casa de mis padres:

“Chupio:

Aparate a la mortera de tesco de asiajo y barbéale que te apare unas maragotas para hacer la torcedera que se nos apare tarrera, si no te las apare barbéale que se apare un sin beracundia”.

La traducción sería más o menos así:

“Hijo, vete a la casa del vecino de abajo y dile que te de unas patatas para hacer la comida que tenemos hambre si no te las da dile que es un sinvergüenza”.

* * * *

Estos datos léxicos han axuntase a les trece pallabres atribuyies al *don juan* (García González *op. cit.* p. 387) de les que coinciden les qu’escrimos con +:

alebeñáu ‘bebido’
barroiz ‘compañeru’
 +*caldora* ‘cama’ (Lejarza *candora*)
campurín ‘perru’
fandoque ‘gatu’
 +*guzmaya* ‘lleche’
 +*h.aba* ‘dineru’,
 +*maragota* ‘patata’
roiz ‘compañeru’
rucia ‘peseta’
torgáu ‘guardia civil’
 +*zagarra* ‘mazana’, *zarru* ‘vieyu’
 +*zarru* ‘viejo’